

AKUTAGAWA RYUNOSUKE’NİN “BURUN” ADLI ÖYKÜSÜNE VİCDAN KAVRAMI AÇISINDAN BİR BAKIŞ*

Ali Volkan ERDEMİR**

Özet

Akutagawa Ryunosuke’nin “Burun” adlı öyküsü bugüne değin bencillik kavramı üzerinden ele alınmıştır. Bu yazıda ise bencillik, bireyin kendini gerçekleştirme olarak değerlendirilmiş, bireyin karşısındaki en büyük engelin ise otoriter vicdan olduğu anlaşılmıştır. Yayınlanmasının ardından yaklaşık yüz yıl geçmiş olmasına rağmen okuyucunun bu öyküyü hala beğenmesinin başlıca nedeni, öyküde kendinden bir şey bulmasıdır.

Anahtar kelimeler: AKUTAGAWA Ryunosuke, “Burun,” “Hana”, Erich FROMM, vicdan.

AKUTAGAWA RYUNOSUKE’S “HANA”- AN APPROACH FROM THE POINT OF VIEW OF THE SELF-CONSCIENCE CONCEPTION

Abstract

This paper aims to clarify the main reason for standing popularity of Ryunosuke Akutagawa’s short story even at the present time. The story has always been analyzed through the selfishness concept. Whereas in this paper, selfishness is regarded as realization of the self. It is understood that the biggest obstacle against one’s realization of himself/herself is the authoritarian conscience. The basic reason for the ongoing popularity of the story is that the reader finds something from his/her own.

Key words: AKUTAGAWA Ryunosuke, “Nose,” “Hana”, Erich FROMM, self-conscience.

* Bu makalenin oluşumuna katkıları için Prof. Dr. Yusuf ERADAM’a teşekkür ederim.

** Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Japon Dili ve Edebiyat ABD., avolkan.erdemir@gmail.com

1. GİRİŞ

Yakın dönem Japon edebiyatının dünya çapında ünlü yazarlarından birisi kuşkusuz Akutagava¹ Ryunosuke'dir. Akutagava'dan söz edilmeye "Burun" ile başlanmıştır. Öykü², 1916 yılının Şubat ayında *Shinshicho* adlı Edebiyat-Sanat dergisinin 4. sayısında yer almış, Japon edebiyat duayeni Natsume Soseki'nin büyük övgüsünü kazanmıştır.

"Burun"daki izleğin, bencilliğin kişinin kurtulması gereken olumsuz bir davranış olduğu, bu öykünün incelemelerinde varılan genel yargıdır.³ Tamura (1999)'nın makalesi buna iyi bir örnektir, burada başat karakter Naigu'nun anormal burnunu normal hale getirme isteği bencilik olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Tamura (1999, 63) İke-no-o toplumunun tavrını da bencil olarak değerlendirmiştir. Bu toplumun, Naigu'nun alışılmadık görünüşlü burnu karşısındaki alaycı tavrı kahkahalarla gülmek değil, kıs kıs gülmektir. Bu noktada kendilerini anlayışlı bulmaktaydılar. Ancak Naigu'nun duyduğu üzüntüyü paylaşma yönünde hiçbir şey de yapmıyorlardı (Tamura, 1999: 65). Aksine, içlerinde "böylesine bir burnu olduğu için kimse onunla evlenmez, bu yüzden keşif oldu" diyenler bile vardı (Nakajima, 2003: 60). Toplumun bu bencil yaklaşımı, Naigu'nun bencilik olarak değerlendirilen durumu ile çelişmektedir.

Bu yazıda ise Naigu'nun bencilce olarak nitelendirilen tavrının aslında "kendini gerçekleştirmek" olduğu öne sürülmüş ve öykü, Erich Fromm'un ahlak psikolojisindeki vicdan kavramı göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Öncelikle Akutagava hakkında kısa bir bilgi verilmiş, ardından olaylar üç aşamada (başlangıç, çatışma ve düzelmeye)⁴ incelenmiştir.

Başlangıçta, öykünün başat karakteri Naigu ile yan karakterler hakkında kısaca bilgi verilirken, çevre (zaman ve yer) de belirtilmiştir. Uzun ve biçimsiz burnun bir kusur sembolü olarak kullanıldığı saptanmıştır.

Çatışma kısmında, Naigu'nun durumunu kabullenip bunu değiştirmek için harekete geçtiği anlatılmıştır. Hümanist vicdan bu hareketi olumlu bulmuştur. Oynadığı rolün açığa çıkması, İke-no-o sakinlerinin kendisine karşı davranışları karşısında yaşadığı çatışmanın doruğa çıktığı belirlenmiştir. Bu noktada ise otoriter vicdan hüküm sürmüştür.

Düzelmeye kısmında ise, burnunun eski halini almasıyla Naigu'nun iç dünyasının da düzene girdiği görülmüştür.

Sonuçta, bireyin özgürce yaşamasındaki engellerden birinin baskıcı toplumun temsil ettiği otoriter vicdan olduğu saptanmıştır. "Burun" öyküsünün günümüzde değerini koruması ise okuyucunun öyküde kendinden ortak noktalar bulmasına bağlıdır.

¹ Bu yazıda Japoncada soyadın, isimden önce gelme kuralı uygulanmıştır.

² "Burun" öyküsünün aslı, *Konjaku Monogatari* içinde yer alan bir Çin öyküsüne dayanmaktadır. (Kokugo Bungaku, 1989; 78)

³ Burun sembolünün kullanıldığı eserler arasında akla ilk gelen Pinokyo (1883)'dur. Carlo Collodi'nin bu çocuk romanında, haylaz bir kuklanın tek isteği insan olmaktır. Ancak her yalan söylediğinde burnu uzar. Burada burun karşımıza bencilik objesi olarak çıkar. Nikolay Gogol'un "Burun" (1835) adlı öyküsünde ise bir sabah burnunu yerinde bulamayan bir devlet memurunun başından geçenler anlatılır. Burnu, güzel kıyafetler giymiş ve kendisinden üst derece bir memur olarak karşısına çıkar. Burada burun, gurur ve bencilik objesi olarak ele alınmıştır.

⁴ Sevim Gündüz (2003)'ün belirttiği "Öykünün Bölümleri" (s.116) kısmından "Burun"a en uygun bölümün bu olduğu düşünülmüştür.

2. AKUTAGAVA RYUNOSUKE (1892-1927) HAKKINDA

1913 yılında girdiği Tokyo İmparatorluk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 1916 yılında mezun oldu. Eserleri pek çok dile çevrilen⁵ Akutagava'nın ilk dönem yapıtları insanın iç dünyasını ele alan izleklere odaklanmış, ağırlıklı bencillik motifi işlenmiştir. Bu yapıtlar arasında *Rashomon*⁶, "Burun," "Imogayu" gibi tarihi özellikler taşıyan eserler vardır. Yazarlığın orta döneminde "sanat için sanat" ilkesini benimseyen Akutagava'nın başlıca eserlerine "Jikokuhen," "Juyuumon" gibi örnekler verilebilir. Ne var ki, bu dönem eserleri eleştirilenler tarafından pek olumlu değerlendirilmemiştir. Olgunluk döneminde ise yaşam-ölüm temalarını ele alan eserleri çoğunluktadır. *Kappa* bu dönemin ürünüdür.(Richie, 2003 ve Yoshimoto, 2001) 1945 yılından itibaren Akutagava'nın anısına, *Bungei Shunjuu* adlı edebiyat, kültür ve sanat dergisi tarafından başarılı bulunan yeni Japon yazarlara ilkbahar ve güzde olmak üzere yılda iki kez "Akutagava Ödülü" verilmektedir.⁷

3. BAŞLANGIÇ: KUSUR SEMBOLÜ OLARAK BURUN⁸

Heian dönemi⁹ Japonyasında, İke-no-o adlı kasabada 50 yaşını geçmiş bir Budist rahip yaşamaktadır. Zenchi Naigu adındaki bu kişi, Budist tapınağının başrahibidir. Naigu'nun bir sorunu vardır. On beş santimetreye yaklaşan burnu, dudağın üstünden çene altına kadar sarkmakta ve günlük yaşamında sıkıntılara sebep olmaktadır. Örneğin, yemek sırasında karşısına oturan çömezlerden birisi ince, uzun bir tahta ile burnunu kaldırmazsa burnu yemek tasının içine girmektedir. İke-no-o sakinleri, Başrahip Naigu'nun Budizm yolunu seçerek tapınağa kapanmasının yerinde bir davranış olduğunu düşünmektedirler. Çünkü böylesine bir buruna sahip biriyle kimse evlenmek istemeyecektir. Bir gün yemek sırasında çömez hapsinca eli titrer ve başrahibin burnu tahtadan kurtulup lapanın içine giriverir. Bu olay başkent Kyoto'da bile duyulur ve gülererek anlatılır. Burnundan dolayı sıkıntı hissettiği böylesi durumlarda Naigu, odasına çekilerek masasının başında kutsal Sutraları okur. Aşırı uzun olma özelliğinden dolayı Naigu'nun burnu fiziksel bir kusur olarak kabul edilir (Kimura, 2002:2). Naigu'nun bu uygunsuz durumu onu diğer insanlardan farklı kılar. Dolayısıyla Naigu, başkalarıyla birlikte yaşamaktan izole olup, kendi içine kapanmıştır (Kimura, 2002:1) Bu nedenle, toplumla daha iyi iletişim kuramamasında burnunu bir kusur olarak kabul etmektedir. Toplumla rahat iletişim kuramadığı için de ayrıksılık duygusunu derinden hisseder.

⁵ Türkçeye çevrilmiş eserleri şunlardır (Erkin, 2005): "Burun" H. Can Erkin (İmge Öyküler, Sayı 5, 2005); *Kappa*, Oğuz Baykara (Ürün Yayınları, 2004); "Örümcek Ağı" Alper Vaner (Metis Çeviri, sayı 12, 1990); *Raşomon*, Tarık Dursun K, 1996.

⁶ Kurosawa Akira'nın film haline getirdiği *Rashomon* (1950), 1951 yılında Venedik Film Festivali Büyük Ödülünü almakla kalmadı, 1952 yılında En İyi Yabancı Film Oscar ödülünü elde etti. Yönetmen Kurosawa'nın adını duyurduğu ilk film oldu. Detaylı bilgi için bkz: *Bir Akira Kurosawa klasiği, Rashomon, çekim senaryosu*. Hazırlayan: Artun Yeres, İstanbul: Es Yayınları; 2006.

⁷ *Wikipedia*. <http://ja.wikipedia.org> (- erişim tarihi 08.10.2008)

⁸ Edmond Rostand'ın tiyatro eseri ile başat karakterin aynı adı taşıdığı *Cyrano de Bergerac* (1897) kendisiyle son derece barışık görünmesine rağmen, aslında kocaman burnunu kusur olarak görür ve sevdiği kadın Roxane'e duygularını ancak ölmek üzereyken açabilir. Oyun metni, 1941 yılında Sabri Esat Sivayuşgil tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

⁹ Klasik Japon tarihinin son kısmıdır (794-1185). Bu dönemde Japonya Çin uygarlığından büyük ölçüde etkilenmektedir. Detaylı bilgi için bkz: W.G. Beasley (2000). *The Japanese Experience, A Short Story of Japan*. London: University of California Press. (Heian Culture, 69-78)

4. ÇATIŞKI: AYNADAKİ YÜZ İLE GERÇEK YÜZ

4.1 Çare arama

Naigu, burnunu diğer insanlarınki gibi normal göstermek için ayna karşısında uzun zaman geçirir. Farklı açılardan, değişik ışık altında baksa da burnunun anormal biçimi değişmez. Naigu'nun, ayna karşısında uzun zaman geçirmesi, durumundan hoşnutsuz olduğu gerçeğini daha fazla göz ardı edemeyeceğini gösterir.¹⁰ Aynada çözüm bulamayınca başkaca yöntemlere başvuracaktır. Bu hareketi, Naigu'nun kendisi için bir şeyleri değiştirme cesaretini göstermesinin somut ifadesidir. Önce Budist metinler başta olmak üzere çeşitli kitaplar içinde, kendisinini gibi bir burna sahip birisi olup olmadığını araştırır. Ancak ne kutsal Sutralarda ne de Çin hikâyelerinde anormal bir burundan söz edilmez. İçinde burun sözcüğü geçen bir cümleden eskiden beri rahatsızlık duyan Naigu tapınağa gelen ziyaretçinin ilkin kim olduğuna bakmadan, tüm dikkati ile burnunun şeklini incelemeye başlar. Dahası, onlarla konuşurken burnunun ucunu sıvazladığını fark edip utandığı anların sayısı giderek artmıştır. Naigu'nun içinde bulunduğu çaresiz durumdan kurtulma isteğinin yoğunluğu, burnunu fare pisliği ile ovdurmasından da anlaşılır. Derken, Kyoto'ya giden çömez rahiplerden birisi, aslen Çin'den gelen¹¹ bir doktordan burnu kısaltma yöntemini öğrenir. Burun bir kabin içine doldurulan sıcak su ile haşlanacak ve yumuşadıktan sonra ayakaltında ezilecektir. Bu yöntemi denemesi Naigu'nun çaresizliğinin son haddine vardığını göstermektedir.¹²

4.2 Farklılık

Istırap veren tekrarlardan sonra yeni yöntem işe yarar ve Naigu'nun burnu normal uzunlukta bir biçim alır. Artık İke-no-o'dakilerden farklı değildir. Aynadaki yüzü, aynanın karşısındaki kendi yüzüne bakarak mutlu bir ifadeyle göz kırpar. Naigu halinden memnundur, sanki yıllarca uğraşmış Mahayana Sutrasi'nı kopya etmeyi başarmışçasına içi huzurla dolar. Burnunun eski haline gelmesinden endişe duyduğunda, onu sık sık yoklayarak uzamadığından emin olur. Ancak, çevresinde kendisine tuhaf gelen şeyler olmaya başlar. Tapınağı ziyaret eden bir samuray gözünü Naigu'nun burnundan ayıramayınca aralarında doğru düzgün bir konuşma geçmez. Çömezler ise, o arkasını döner dönmez kıs kıs gülmeye başlamışlardır. Başrahip bu alaycı gülmeler karşısında eski dinginliğini kaybeder. İlk bakışta bu çatışkının Naigu ile İke no o toplumu arasında yaşandığı düşünülebilir. Ancak bu durum, normal bir burna sahip olma arzusu (*honne*: asıl duygu ve düşüncesi) ile 50 yaşını aşmış bir başrahip olarak herhangi bir dünyevi konuyu kendine dert etmemesi gereken mertebede olması (*tatemaie*: olması, görünmesi gereken) arasında yaşanan bir çatışma olarak değerlendirirken, Tamura (1999: 60) bu çatışmanın Naigu'nun kendisinden kaynaklandığını iddia etmiştir. Diğer bir deyişle, bu çatışki dışsal değil içseldir.

¹⁰ Ayna, öz farkındalığı simgeler. (Vries, 1984:431)

¹¹ Çin'de T'ang hanedanlığının hüküm sürdüğü bu dönemde Çin dünyanın en ileri uygarlıklarından birisidir. Japonya, Çin'e gönderdiği elçiler ve Budist rahipler aracılığıyla Çin'den Konfüçyüs'ün yönetim ilkeleri başta olmak üzere, teknoloji, sağlık ve kültür alanlarında bilgileri alıp kullanmaktadır. (Beasley, 2000; 22-30, 60-61, 115)

¹² Burun pek çok kültürde gururu sembolize eder. (Eren, 2004). Bu durumda Akutagava, Naigu'nun burnunu ayaklar altına aldırmasıyla gururunu çiğnetmiş olduğuna işaret etmektedir.

4.3 Rolün açığa çıkması

Naigu, yıllar boyunca şekilsiz burnunu sorun ettiğini gizleyebildiğini düşünmüştür. Ne var ki, çömezler Naigu'nun bu kompleksinin farkındadır. Kyoto'dan dönen rahip Naigu'ya tedavi yöntemini önerirken, gururunu zedelememek için sözcükleri dikkatle seçmiştir. Yıllar boyu Naigu'nin ezik ruh hali çömezlerde acıma hissi ve sempati uyandırmıştır. Burnu kısaltmadaki yöntemin başarılı olmasıyla Naigu'nun, aslında o güne kadar burnunu hep sorun ettiği de açığa çıkmış olur. Budizm'in temel öğretisi kişinin dünyevi isteklerinden vazgeçmesine dayanır. Kendini, yüce olduğunu düşündüğü bir amaca, Budizm'e adanmış görünen Başrahip Naigu'nun fiziksel bir kusurla uğraşmasına çömezler hoş bakmaz, çünkü imgelemlerindeki Budist rahip özellikleri ile Naigu'nun bu tavrı uyumsuzdur. Bu duruma Naigu'nun hırçın tavırları da eklenince, çömezlerin ona eski sempatileri kalmaz. Hatta kendisini tedavi eden rahip bile Naigu'yu tenkit eder.

4.4 Düğüm noktası

Normal biçimdeki burnu ile mutlu olduğu anlar geride kalmıştır. Bir gün bahçeden gelen köpek havlamalarından rahatsız olup odasından çıktığında çömezleri görür. Bir tanesinin elinde, burnu tasın içine girmesin diye kullandığı tahta vardır. Diğer çömezler ona "(köpeğin) burnuna vur, vur tahtayı burnuna" diye bağırılmaktadır. Köpek, egoizmi temsil eder (Vires, 1984:179). İslam inanisında ise kimi zaman nefse işaret eden ve olumsuzluklarla anılan köpek, buna karşın eğitilince temiz, çalışkan bir hizmetkâra dönüşebilir (Gezgin, 2007:136).

Burna tahta ile vurulması nefsin (egonun) terbiyesi olarak ele alınabilir. Çömezlerin bu hareketi karşısında Başrahip, statüsünü göz önüne alıp suçluluk duymaya başlar. Normal biçimli burnundan duyduğu mutluluğun yerini pişmanlık almıştır. Vicdanı rahat değildir.

Seneca, vicdanı "davranışımızı ahlaki niteliklerine göre suçlayan ya da savunan bir iç ses" olarak tanımlamıştır (Fromm, 1993:170). İnsanda iki tür vicdan vardır: Birincisi, hümanist vicdan, tüm kişiliğimizin, kendi fonksiyonunu gerektiği şekilde yerine getirmesine ya da getirememesine karşı göstermiş olduğu tepkidir. Bir iç onaylama ve doğruluk duygusuna yol açar. İnsanın kendi menfaatinin ve kişilik bütünlüğünün ifadesidir (Fromm, 1993: 188-189). İkincisi, otoriter vicdan ise içe mal edilmiş bir dış otoritenin, ana babanın, devletin ya da belli bir kültür içerisindeki herhangi bir otoritenin sesidir. İnsanların kendi vicdanlarından kaynaklanan bir suçluluk duygusu olarak gördükleri bir yaşantı, gerçekte, çoğu zaman bu otoriteler karşısında duydukları korkudan başka bir şey değildir (Fromm, 1993: 177).

Naigu'nun duyduğu suçluluk duygusunun özü de, eskiden sempati duyulduğu ve kabul görüldüğü topluluktan tamamiyle dışlanma korkusudur. Bilindiği üzere, kişi toplumla uyum içinde olmadan sağlıklı bir yaşam süremez, bu yüzden de toplumda kabul görüp, kendini güvende hissetmek için, bireyselliğinden ödün verir. Bu ödünün sınırları zorlanır, baskıcı bir hal alırsa durum katlanılmaz olur. Bu noktada otoriter vicdan devreye girmektedir.

5. DÜZELME

Bir akşam birdenbire çıkan rüzgâr, rüzgâr çanının sesi ve soğuktan Naigu uyumakta güçlük çeker. Gecenin ilerleyen saatlerinde burnu kaşınmaya başlar. Ertesi sabah uyandığında tapınak bahçesi, sabah güneşinin parıldattığı yapraklarla altın sarısı rengindedir. Pagodanın çatısı göz kamaştırmaktadır. O anda Naigu burnunun eski haline döndüğünü anlar. On beş santime yakın burnunu sabah rüzgârına sallayarak ferahladığını hisseder. Artık kimse onu eleştirmeyecektir, ayna karşısında yansıması tek olacaktır.

6. SONUÇ

Her insan yaşamının bir kesiminde kendisine şu soruları sormuştur: “Eğer kendim için değilsem, kim benim için olacak? Eğer sadece kendim içinsem neyim ben? Şimdi değilse- ne zaman?”(Talamud Misnah, Abod) (Fromm; 1994:6). Akutagava'nın yazdığı “Burun” adlı öykünün başat karakteri Naigu da kendini sorgular. Burun ile sembolize edilen kompleksli (kusurlu) yanından kurtulursa, İke-no-o'dakilerle daha iyi iletişim kurup, o toplumun acınan değil, daha eşit halde kabul gören bir parçası olacağına inanmış olmalıdır.

Naigu, kendisi için bir şeyleri değiştirmek, daha mutlu olacağına inandığı şekilde yaşamak istemiştir. Başlangıçta burnunu kısaltmaktan da son derece mutlu olmuştur. Bu insancıl eylemini hümanist vicdanı olumlarken, tapınaktaki çömezlerin de dâhil olduğu İke no o sakinlerinin temsil ettiği dış otoritenin yaptırım gücü karşısında Naigu'nun iradesi dayanıksız kalmıştır. Toplum, alışageldiği Naigu imgesinin değişmesini istememiştir. Alaycı gülmeler, ardından konuşmalar, bazen de yüzüne karşı imalı konuşmalarla Naigu'yu toplum dışına itmişlerdir. Kendi olma sorumluluğunu bir süreliğine göze alıp mutluluğunu sağlasa da, Naigu bu noktada, toplumdan tamamiyle dışlanmayı göze alamamış ve burnu eski haline döndüğünde onu tekrar kısaltma çabası içine girmeden kendini toplumun hoş gördüğü kalıp içine bırakmıştır. Böylece kendini yine güvende hissetmiştir. Böylece, yine toplumda kabul gören eski Naigu olmuştur; ortak yaşamın gerektirdiği şekilde yaşayarak huzurlu bir yaşam sürecektir. Bu öyküde Akutagava, otoriter vicdanı İke no o toplumunun dayatmacı yanı ile temsil etmiştir. Aslında Naigu'nun yaşadığı çatışma içseldir.

1916'da yazılan “Burun” öyküsünün evrensel beğeni kazanıp günümüzde hâlâ sevilerek okunması, öykünün izleğinin kesin ve açık olması, olay örgüsünün sade bir üslupla işlenmesi, zaman-çevre ile başat ve yan karakterlerin inandırıcılıklarıyla birlikte, okuyucuya kendisi olmayı göze alıp alamadığı yönünde sorular sordurup, onu tedirgin etmesinden de kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- BEASLEY, W.G. (2000). *The Japanese Experience, A Short Story of Japan*. London: University of California Press.
- EREN, Serdar (10 Aralık 2004). “Burun Güzelliği ve Felsefesi”, *Estetik Bakış. Pazar*, Milliyet.
- ERKİN, H.Can (2005). “Japon Edebiyatında Öykünün Doğuşu: Ryunosuke Akutagava”. *İmge Öyküleri*, Yıl 1, Sayı 5. (94-98)
- FROMM, Erich (1993). *Erdem ve Mutluluk, Ahlak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme*. 5. Baskı. Çeviren: Dr. Ayda Yörükan; derleyen ve yayına hazırlayan: Dr. Turhan Yörükan. Türkiye İş Bankası Yayınları.

- FROMM, Erich (1994). *Özgürlükten Kaçış*. 2. Basım. Çeviren: Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları.
- GEZGİN, Deniz (2007). *Hayvan Mitosları*. Sel Yayıncılık: İstanbul.
- GÜNDÜZ, Sevim (2003). *Öykü ve Roman Yazma Sanatı*. İstanbul: Toros Kitaplığı. (111-120)
- KIMURA, İkio (2002). "Sutigima toshite no hana- Akutagawa Ryunosuke 'Hana' ron". *Okayama Daigaku Kyouiku Gakubu Kenkyuu Shuuroku*, Dai 120 Go. (1-9)
- Kokugo Bungaku (Edit) (1989). *Akutagawa Ryunosuke wo yomu tame no kenkyuujiten*, "Hana". Dai 33 maku 6 gou. Tokyo: Gakutousha. (78-79)
- NAKAJIMA, Kunihiko (2003). *Gendai Bungaku Meisakusen*, "Hana". Tokyo: Meiji Shoin. (59-71)
- RICHIE, Donald (2003). "Akutagawa Ryunosuke," *Japanese Literature Reviewed*. Japan: ICG Muse, Inc. (260-267)
- TAMURA, Shuichi (1999). "Akutagawa Ryunosuke 'Hana' ron- Kominikeeto no negai". *Ritsumeikan University Ronkyuu Nihon Bungaku Kiyoo*, V.71. (56-68)
- VRIES, Ad de (1974). *Dictionary of Symbols and Imagery*. North Holland P.C.
- WIKIPEDIA. <http://ja.wikipedia.org> (- erişim tarihi 08.10.2008)
- YOSHIMOTO, Takaaki (2001). *Nihon Kindai Bungaku no Meisaku*. Mainichi Shimbunsha: Tokyo. (35-41)